

Skipulagsstofnun
Borgartún 7b
105 REYKJAVÍK

Garðabær, 3.10.2022
Málsnúmer: 202208-0018
IAS/SS

Efni: Umsögn um umhverfismatsskýrslu vegna efnistöku í Litla Sandfelli.

Vísað er í tölvupóst frá Skipulagsstofnun, dags. 17. ágúst 2022, þar sem óskað er eftir umsögn Náttúrufræðistofnunar Íslands um umhverfismatsskýrslu vegna efnistöku í Litla Sandfell í Ölfusi í samræmi við 16. gr. reglugerðar nr. 1381/2021 um umhverfismat framkvæmda og áætlana. Sú breyting hefur orðið frá matsáætlun að nú er áætlað að vinnanlegt magn efnis sé allt að 18 milljón m³ en ekki 15 milljón m³ og að allt að 80% efnisins verði flutt út.

Náttúrufræðistofnun Íslands hefur áður gert umsögn við matsáætlun vegna efnistöku í Litla Sandfelli. Vísað verður í nokkur atriði sem koma fram í fyrri umsögn sem og í athugasemdir framkvæmdaaðila við þeim atriðum hér á eftir eins og við á.

Náttúrufræðistofnun gerir athugasemdir við niðurstöðu umhverfismatsins varðandi nokkra umhverfisþætti og eru þær eftirfarandi:

Mat framkvæmdaraðila er að áhrif á gróður og fugla verði óveruleg. Eins og segir í samantekt umhverfismatsskýrslunnar: „*Efnistökusvæðið er mjög gróðursnautt, gróðurhula mjög lítil og svæðið mikið rofið, plöntutegundir eru fáar og engin á vólsta og verndargildi vistgerða er að langmestu lítið.*”

Fram kemur að í Litla-Sandfelli hafi verið starfrækt náma frá 1965. Náttúrufræðistofnun telur vert að benda á að þar megi hugsanlega finna skýringuna á gróðurfari svæðisins. Sjá má í Viðauka A með matsskýrslunni að lyngmóinn við gömlu námuna er víða sandorpinn vegna foks úr gömlu námunni og eyðimelavist er algeng. Einnig er þar að finna plöntur sem borist hafa með garðaúrgangi sem fluttur hefur verið á svæðið. Það má því gera ráð fyrir að gróðurfar, og fuglalíf, á svæðinu væri allt annað ef þarna hefði aldrei verið efnistaka eða ef gengið hefði verið frá gömlu námunum á sínum tíma í stað þess að halda þeim opnum. Ef efnistaka heldur áfram í 30 ár til viðbótar má reikna með að sandfok haldi áfram og vegna aukins umfangs má frekar reikna með að það aukist og þar með mögulegt að áhrif á gróður og fugla verði meiri en gert er ráð fyrir og neikvæð.

Áhrif á jarðminjar eru metin nokkuð neikvæð og byggist það mat einkum á þeirri röksemd að móberg sé algengt og hér sé hlutfallslega verið að raska litlu af stærri heild. Náttúrufræðistofnun vill ítreka að móberg er í eðli sínu sérstakt á heimsvísu og hefur hátt verndargildi. Það skortir heildstæða stefnu hérlendis um bæði nýtingu og verndun móbergs og æskilegt væri að slíkt myndi liggja fyrir áður en ákvarðanir um stórtæka nýtingu sem m.a. felur í sér að fjarlægja fjöll eða hluta fjalla eru teknar ítrekað. Náttúrufræðistofnun telur ekki sjálfbært til framtíðar að ákvarðanir um efnistöku á móbergi séu einungis teknar á forsendum stakra verkefna hjá einstökum landeigendum eða sveitarfélögum, sérstaklega ekki ef satt reynist að tækifæri felist í notkun þess og útflutningi vegna framleiðslu á sementi erlendis sem mögulega hefur í sér loftslagsávinning. Þörf er á betri yfirsýn og heildarstefnu er varðar þessa nýtingu hér á landi.

Þá má geta þess að Litla-Sandfell er ólíkt móbergsfjöllum í nágrenninu þar sem ekki er á því grágrýtishetta. Litla-Sandfell er stuttur móbergshryggur á meðan nágrennafjöllin eru flest

móbergstapar. Ef Litla-Sandfell hverfur verður jarðfræðin einsleitnari en nú er og jarðbreytileiki minnkar. Þá rýrir það ekki gildi jarðmyndunar að hún sá ekki áberandi og lítt þekkt eins og fram kemur í svari framkvæmdaraðila: „líklega getur einungis örlítill hluti landsmanna bent á það á korti.“ Jarðmyndanir hafa eigið gildi óháð því hversu vel þær eru þekktar meðal almennings.

Náttúrufræðistofnun telur því að áhrif á jarðminjar vegna þessarar framkvæmdar hljóta að teljast neikvæðar en ekki óverulegar.

Áhrif á landslag eru mjög afgerandi eins og fram kemur í umhverfismatskýrslunni og ásýndarmyndir sýna vel. Það getur reynst erfitt að leggja mat á slík áhrif en eins og fram kom í umsögn Náttúrufræðistofnunar um matsáætlunina þá „vakna upp grundvallarspurningar um táknræna og siðfræðilega merkingu þess að áberandi fjall sé fjarlægt í heilu lagi úr íslenskri náttúru.“ Þegar framkvæmd veldur mikilli breytingu á landslagi, eins og á við þegar heilt fjall er fjarlægt, þá verður að nálgast slíkt mat á einhvern hátt t.d. er hægt að kanna álit og viðbrögð fólks, bæði staðkunnugra og gesta/ferðafólks til slíkrar breytingar. Þá hefur jarðfræðileg fjölbreytni og verndargildi hennar töluvert vægi þegar lagt er mat á verndargildi landslags og í ljósi þess sem var reifað að framan um mat Náttúrufræðistofnunar á áhrifum framkvæmdarinnar á jarðminjar vegur það þungt þegar lagt er mat á áhrif á landslag. Það er síðan til viðbótar við hina miklu breytingu sem verður á ásýnd svæðis sem er í dag mjög aðgengilegt og mörgum sýnilegt. Þess vegna telur Náttúrufræðistofnun að áhrifin á landslag ættu frekar að teljast verulega neikvæð en ekki nokkuð neikvæð eins og segir í niðurstöðu umhverfismatskýrslunnar.

Áhrif á loftgæði eru metin óveruleg. Samkvæmt umhverfismatskýrslunni er gert ráð fyrir að eknar verði 111 ferðir á dag, hvora leið, 300 daga ársins. Ef gert er ráð fyrir tíu tíma vinnudegi er þetta ein ferð á sex mínútna fresti, hvora leið. Það er óneitanlega umtalsverður akstur stórra dísilknúinna ökutækja og áhrif á loftgæði hljóta að verða a.m.k. nokkuð neikvæð miðað við umfangið. Náttúrufræðistofnun vísar að öðru leyti til Umhverfisstofnunar og annarra fagstofnana varðandi faglegt mat á loftgæði.

Áhrif á hljóðvist eru metin óveruleg. Gestir við Raufarhólshelli verða fyrir meiri truflun vegna umferðar ef þungaflutningar aukast þetta mikið og því telur Náttúrufræðistofnun líklegt að áhrif á hljóðvist geti talist nokkuð neikvæð í það mikilli nálægð við umferðina. Aftur er þó vísað í aðrar fagstofnanir hvað þennan umhverfisþátt varðar.

Áhrif á loftslag eru metin verulega jákvæð. Náttúrufræðistofnun telur það full einfalda nálgun að telja það beint til tekna það magn CO₂ sem verður til við framleiðslu „sementsklinkers“. Með því er gert ráð fyrir að efnið frá Litla Sandfelli sé það besta til að koma í stað „sementsklinkers“ en ekki tekið með í reikninginn að önnur íblöndunarefni hafa verið mikið notuð undanfarin ár. Ekki er heldur reiknað með að önnur hentug íblöndunarefni kunni að finnast nær framleiðslustöðvum sements. Þá vantar umfjöllun um hvort ending sements með móbergi sé sú sama og með öðrum íblöndunarefnum en það skiptir máli varðandi þörf á sementsframleiðslu hversu endingargott efnið er.

Áhrif á vatnsvernd eru talin óveruleg. Litla-Sandfell er á mörkum fjarsvæðis og grannsvæðis vatnsverndar og því er til staðar umtalsverð hætta á að mengunarslys hafi áhrif á grunnvatn. Því verður að gera allt sem hægt er til að fyrirbyggja slys og vera með viðbragðsáætlun tilbúna ef slys verður.

Samantekt

Ljóst er að framkvæmdin felur í sér viðamikil og óafturkræf neikvæð umhverfisáhrif sem að mati framkvæmdaaðila eru réttlætanleg í ljósi jákvæðra áhrifa á kolefnislosun í sementsframleiðslu á heimsvísu. Eins og fram hefur komið telur Náttúrufræðistofnun að þótt þau jákvæðu áhrif séu vissulega afgerandi þá sé reikningsdæmið ef til vill ekki svo einfalt. Þá verður að liggja fyrir skýr sýn og áætlun um hvernig staðið verður að vinnslu og útflutningi á móbergi og öðru náttúrulegu jarðefni á Íslandi sem getur komið í stað efna með meiri kolefnispor. Umtalsverð áform liggja nú fyrir hérlandis um útflutning á bæði móbergi og vikri í þessum tilgangi án þess að heildarstefna sé um samspil nýtingar og verndar. Verndargildi jarðminja á Íslandi er mjög hátt og móbergsfjöll og vikursandar meðal sérkenna íslensks landslags. Náttúrufræðistofnun vill leggja áherslu á að þótt mikilvægt sé að Ísland leggi sitt af mörkum við að draga úr losun gróðurhúsalofttegunda og að notkun íslenskra jarðefna í sementsframleiðslu sé áhugavert viðfangsefni hvað það varðar, þá verður að móta skýra heildstæða stefnu byggða á greinargóðu mati þannig að tryggja megi sátt um jafnvægi sjálfbærrar nýtingar og verndar.

Virðingarfyllt,

Snorri Sigurðsson
Sviðsstjóri náttúruverndarsviðs